

Marta Mozgawa-Saj*

Z problematyki trybów ścigania**

Przedmiotem analizy i rozważań jest w niniejszym opracowaniu wnioskowy tryb ścigania oraz związane z nim modyfikacje, które dokonały się w wyniku zmian Kodeksu karnego¹ i ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych². Przeanalizowane zostaną także argumenty przemawiające za zmianą trybu ścigania w przypadkach wybranych typów przestępstw (tj. przestępstw stypizowanych w art. 116–119 pr. aut., a mianowicie nielegalne utrwalanie oraz zwielokrotnianie przedmiotów praw autorskich, rozpowszechnianie utworu bez pozwolenia, paserstwo w zakresie praw autorskich i pokrewnych, tworzenie urządzeń do niedozwolonego usuwania lub obchodzenia zabezpieczeń technicznych, naruszenie prawa do kontroli i prawa do informacji, naruszenia miru domowego, groźby karalnej oraz przestępstwa zgwałcenia) i wpływ zmiany trybu ścigania na statystykę wszczynanych postępowań.

Tytułem wprowadzenia należy wskazać na wciąż aktualną koncepcję stanowiącą, że „przestępstwo jest skierowane przeciw państwu (...) a kara jest odpowiedzią państwa”³ za ów naganny czyn. Wobec tego, niezależnie od woli pokrzywdzonego, organy państwowe przejmują inicjatywę ścigania przestępstw, realizując podstawową dyrektywę procesu karnego, tj. zasadę działania urzędu. Od omawianej zasady ustawodawca przewiduje odstępstwa na rzecz przestępstw ściganych z oskarżenia prywatnego oraz przestępstw ściganych na wniosek pokrzywdzonego⁴. Kwestie dotyczące wnioskowego trybu ścigania zostały uregulowane zarówno w ustawie karnoprocesowej,

* Dr Marta Mozgawa-Saj jest adiunktem w Katedrze Postępowania Karnego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Polska, ORCID 0000-0002-5892-3479, e-mail: marta.mozgawa-saj@poczta.umcs.lublin.pl

** Data zgłoszenia tekstu przez autorkę: 4.11.2019 r.; data przyjęcia tekstu przez redakcję do publikacji: 21.02.2020 r.

¹ Ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2019 r. poz. 1950 ze zm.) – dalej k.k.

² Ustawa z 4.02.1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz.U. z 2019 r. poz. 1231 ze zm.) – dalej pr. aut.

³ J. Makarewicz, *Prawo karne. Wykład porównawczy*, Lwów–Warszawa 1924, s. 68.

⁴ W doktrynie można zauważyć poglądy stanowiące o tym, że ściganie na wniosek ogranicza zasadę działania z urzędu, za stanowiskiem tym opowiadają się: A. Murzynowski, *Istota i zasady procesu karnego*, Warszawa 1976, s. 179; S. Waltoś, *Naczelne zasady procesu karnego*, Warszawa 1999, s. 83; K. Marszał, *Proces karny*, Katowice 1998, s. 51. Podobnie uważa Wiesław Daszkiewicz, twierdząc, że wnioskowy tryb ścigania stanowi odstępstwo od zasady ścigania z urzędu, zob. W. Daszkiewicz, *Prawo karne procesowe*, Poznań 1996, s. 67; druga grupa poglądów stanowi z kolei, że wniosek o ściganie jest ograniczeniem zasady oficjalności, bowiem z chwilą jego złożenia przestępstwo jest traktowane jak publicznoskargowe i pokrzywdzony traci w zasadzie możliwość prawnego oddziaływania na byt procesu karnego, zob. R. Kmiecik, E. Skrętowicz, *Proces karny. Część ogólna*, Kraków 1999, s. 60; podobnie J. Grajewski, *Zagadnienia procesowe przestępstw ściganych na wniosek*, „Problemy Praworządności” 1972/8, s. 31.

jak i materialnej. W art. 12 Kodeksu postępowania karnego⁵ ustawodawca wskazał na skutki złożenia wniosku o ściganie, określając w § 1 moment, od którego postępowanie toczy się z urzędu, w § 2 zdefiniował zasadę niepodzielności wniosku, natomiast w § 3 – przewidział możliwość cofnięcia wniosku o ściganie pod warunkiem uzyskania zgody organu prowadzącego postępowanie karne, a w sprawach, w których akt oskarżenia wniósł oskarżyciel publiczny także od braku sprzeciwu oskarżyciela publicznego obecny na rozprawie lub posiedzeniu. Ponadto, ustawa karnoprocesowa w art. 17 § 1 pkt 10 uzależniła wszczęcie postępowania karnego od wniosku o ściganie, wskazując, że jego brak stanowi negatywną przesłankę procesową. Wydaje się zatem, że wniosek o ściganie ma charakter procesowy, stanowi bowiem o dopuszczalności procesu, a nie o karalności lub przestępności czynu⁶. Jeżeli chodzi o Kodeks karny, to w części szczególnej przy poszczególnych typach przestępstw pojawia się tzw. klauzula wnioskowa wskazująca na takowy tryb ścigania.

Mając na uwadze powyższe, należy wskazać, że istotą przestępstwa ściganego na wniosek jest to, iż: „skarga publiczna nie może wystąpić w żadnej postaci zanim uprawniony nie zaznaczy formalnie, że ścigania tego sobie życzy”⁷. Ściganie na wniosek odzwierciedla zatem tryb publicznoskargowy, dla którego zainicjowania wymagana jest jednak aktywność i zgoda pokrzywdzonego⁸. Należy się zatem zastanowić, jakimi kryteriami kierował się ustawodawca, kreując wnioskowy tryb ścigania oraz jaka jest zależność pomiędzy przestępstwem ściganym na wniosek oraz z oskarżenia prywatnego, skoro w obu trybach postępowanie karne inicjuje pokrzywdzony?

Próbując odpowiedzieć na to zagadnienie, należy przeanalizować przestępstwa stypizowane w ustawie o prawie autorskim i prawach pokrewnych w art. 116 ust. 1, 2 i 4, art. 117 ust. 1, art. 118 ust. 1 oraz art. 119, których ściganie następuje obecnie na wniosek pokrzywdzonego. Jednak pierwotnie ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych przewidywała, że wymienione przestępstwa były ścigane z oskarżenia prywatnego. Jakie zatem względy zadecydowały o tym, że ustawodawca zmienił tryb ścigania? Wydaje się, że decydującym motywem było to, że pokrzywdzony miał dość ograniczone możliwości gromadzenia materiału dowodowego w sprawach wykraczających poza obszar lokalny, a ponadto trudno było zaakceptować brak reakcji organów wymiaru sprawiedliwości na przestępstwa z zakresu prawa autorskiego. Szczególnie, że postępowanie dowodowe w sprawie przestępstw z zakresu praw autorskich jest niejednokrotnie skomplikowane, wymaga specjalistycznej wiedzy i możliwości technicznych. (tak np. w przypadku rozpowszechniania w internecie utworu bez pozwolenia, gdzie pokrzywdzony może mieć problem w ustaleniu tożsamości osoby rozpowszechniającej utwór). Dodatkowo, bierność państwa spowodowała w odczuciu społeczeństwa przekonanie o nikłej wartości dóbr niematerialnych i niewielkiej społecznej szkodliwości popełnianych czynów zabronionych⁹. Analizując statystyki

⁵ Ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2020 r. poz. 30) – dalej k.p.k.

⁶ A. Wąsek, *Karnomaterialne aspekty instytucji przestępstwa ściganego na wniosek*, „Studia Prawnicze” 1986/3–4, s. 434.

⁷ J. Makarewicz, *Kodeks karny z komentarzem*, Lwów 1932, s. 244.

⁸ Ściganie na wniosek uważa się jako tryb ścigania *ex officio*, który dla wszczęcia i przeprowadzenia postępowania karnego wymaga złożenia stosownego wniosku. W klasyfikacji przestępstw, z uwagi na tryb ścigania, można zatem wyróżnić przestępstwa ścigane z urzędu, z urzędu, lecz na wniosek oraz z oskarżenia prywatnego.

⁹ Z. Cwiąkalski, *Komentarz do ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych*, Warszawa 1995, s. 500.

przestępstw z art. 116–119 pr. aut. stwierdzonych w Polsce w latach 1999–2004, można zauważyć w ciągu tych lat znaczny wzrost liczby wszczynanych postępowań, co można niewątpliwie wiązać ze zmianą trybu ścigania. W sprawach o przestępstwa z tej ustawy wszczęto w 1999 r. – 1724 postępowania, w 2000 r. – 2489 postępowań, w 2001 r. – 2540 postępowań, w 2002 r. – 3002 postępowania, w 2003 r. – 3070 postępowań, zaś w 2004 r. – 2886 postępowań¹⁰. Warto odnotowania jest to, że wniesienie skargi prywatnej wiązało się z uiszczeniem zryczałtowanej opłaty sądowej, co stanowiło dolegliwość i niejednokrotnie barierę finansową dla pokrzywdzonego. Wobec tego, zmiana trybu ścigania w przypadku przestępstw stypizowanych w art. 116–119 pr. aut. spowodowała nie tylko przesunięcie ciężaru prowadzenia postępowania dowodowego na organ procesowy, ale także zniesienie jakichkolwiek opłat związanych z wszczęciem postępowania karnego.

Kolejnym typem przestępstwa, którego tryb ścigania zmieniał się na gruncie polskich ustaw karnomaterialnych jest naruszenie miru domowego. Rozpoczynając od Kodeksu karnego z 1932 r.¹¹, należy wskazać, że naruszenie miru domowego było stypizowane w art. 252 tego kodeksu. Zgodnie z tą regulacją kto wdzierał się do cudzego domu, mieszkania, lokalu, pomieszczenia, przedsiębiorstwa, posiadłości ogrodzonej w związku z mieszkaniem lub ogrodzonej i służącej za miejsce pobytu albo wbrew żądaniu osoby uprawnionej miejsca takiego nie opuszczał, podlegał karze aresztu do lat 2 lub grzywny (§ 1), a ściganie tego przestępstwa odbywało się z oskarżenia prywatnego (§ 2)¹². Z uzasadnienia Kodeksu karnego z 1932 r. wynika, że naruszenie miru domowego: „jest przestępstwem przeciwko prawom osobistym, jest naruszeniem wolności jednostki w szerokim znaczeniu tego słowa, a mianowicie złamaniem prawa wyłącznego, swobodnego korzystania z domu. Przyczem przez dom należy rozumieć nie tylko mieszkanie obywatela w potocznym rozumieniu tego słowa, ale także teren, na którym obywatel pracuje lub którym, w związku ze swem mieszkaniem albo pracą, w sposób wyłączny ma prawo rozporządzać”¹³.

Projekt Kodeksu karnego z 1956 r. ujmował naruszenie miru domowego w art. 143. Przepis ten stanowił: „Kto wdzierają się do cudzego mieszkania, pomieszczenia lub miejsca ogrodzonego, podlega karze pozbawienia wolności do roku lub karze pracy poprawczej

¹⁰ www.statystyka.policja.pl/st/wybrane-ustawy-szczegol/ustawa-o-prawie-autorsk/50878, Ustawa-o-prawie-autorskim-i-prawach-pokrewnych.html (dostęp: 8.02.2020 r.).

¹¹ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 11.07.1932 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 1932 r. Nr 60, poz. 571).

¹² Jak zauważał Juliusz Makarewicz: „Przestępstwo z art. 252 jest przeżytkiem dawnego naruszenia miru domowego (o charakterze sakralnym: naruszenie spokoju stojącego pod opieką bogów): dzięki temu pochodzeniu ustawy dawniejsze widziały w tem wypadek tzw. gwałtu publicznego, albo przestępstwo przeciw porządkowi publicznemu, podczas gdy w gruncie rzeczy jest ono przestępstwem przeciw interesom jednostki, a mianowicie przeciw swobodzie jednostki dysponowania swoim mieszkaniem (według maksymy angielskiej: *my home is my castle*). Kodeks polski, przesuwając punkt ciężkości w dziedzinie wolności jednostki, nadaje przestępstwu swoisty charakter. Nie sposób dostania się do cudzego mieszkania będzie rozstrzygającym, a jedynie fakt, czy dostanie się do cudzego mieszkania mieści w sobie naruszenie owej swobody dyspozycji mieszkaniem, która w tych warunkach jest dobrem będącym przedmiotem naruszenia” w: J. Makarewicz, *Kodeks...*, s. 350. Por. też wyrok Sądu Najwyższego (dalej SN) z 15.04.1935 r., III K 196/35, OSN/K 1935/12, poz. 500 („Dla przestępnego działania z art. 252 k.k. jest rozstrzygającym nie sposób dostania się do cudzego mieszkania, lecz fakt, czy mieści ono w sobie naruszenie swobody dyspozycji mieszkaniem, zacem wystarczą wszelkie sposoby przedostania się bez zgody, chociażby domniemanej, osoby uprawnionej, a więc gwałtem, podstępem, pod fałszywym pozorem, odemknięciem drzwi dobranym kluczem itp.”).

¹³ Uzasadnienie części szczególnej Kodeksu karnego w: *Protokół Komisji Kodyfikacyjnej RP, Sekcja Prawa Karnego*, t. V, z. 4, Warszawa 1930, s. 201.

albo grzywnie do 5000 zł¹⁴. Bardzo kazuistycznie określał natomiast przestępstwo naruszenia miru domowego projekt z 1963 r., w którym dokonano rozdzielenia wdzierania się (stypizowanego w art. 261 § 1¹⁴) od nieopuszczenia (określonego w art. 261 § 4¹⁵ stanowiącego typ uprzywilejowany¹⁶), a ponadto stworzono typ kwalifikowany w stosunku do czynnego naruszenia miru domowego, w przypadku gdy sprawca działał nocą, wspólnie z inną osobą albo będąc zaopatrzonej w broń lub inne niebezpieczne narzędzie (art. 261 § 2). Ściganie typów podstawowych (§ 1 i 3) następowało z oskarżenia prywatnego, zaś typu kwalifikowanego (z § 2) – na wniosek pokrzywdzonego.

W projekcie Kodeksu karnego z 1966 r. przestępstwo naruszenia miru domowego zostało ujęte w art. 164 w następującym brzmieniu: „Kto wdzierają się do cudzego domu, mieszkania, lokalu, pomieszczenia, ogrodzonej posiadłości związanej z ich użytkowaniem lub służącej za miejsce pobytu albo wbrew żądaniu osoby uprawnionej miejsca takiego nie opuszcza, podlega karze pozbawienia wolności do lat 2, pracy poprawczej albo grzywny” (§ 1). Ściganie następowało z oskarżenia prywatnego (§ 2).

Projekt Kodeksu karnego z 1968 r. przewidywał w art. 177 (umieszczonym w rozdziale XXIII „Przestępstwa przeciwko wolności”¹⁷) odpowiedzialność osoby, która wdzierają się do cudzego domu, mieszkania, lokalu, pomieszczenia albo ogrodzonej nieruchomości związanej z ich użytkowaniem lub służącej za miejsce pobytu albo wbrew żądaniu osoby uprawnionej miejsca takiego nie opuszcza. Za taki czyn sprawca miał podlegać karze pozbawienia wolności do lat 2, ograniczenia wolności albo grzywny (§ 1), a ściganie następowało z oskarżenia prywatnego (§ 2). Jak widać zatem, w stosunku do projektu z 1966 r. zmiany w ujęciu przestępstwa były nieznaczne: zamiast określenia „ogrodzonej posiadłości” użyto sformułowania „ogrodzonej nieruchomości” (zaś w sankcji zamiast kary pracy poprawczej pojawiła się kara ograniczenia wolności)¹⁸. Przepis ten (z niewielkimi modyfikacjami) stał się przepisem art. 171 k.k. z 1969 r. (zawartym w rozdziale XXII „Przestępstwa przeciwko wolności”¹⁹). Zmiana polegała jedynie na tym, że zamiast określenia „ogrodzonej nieruchomości” użyto sformułowania „ogrodzonej działki gruntu”, zaś wszystkie pozostałe znamiona (jak również sankcja i tryb ścigania) pozostały bez zmian²⁰.

¹⁴ Kto wdzierają się do cudzego budynku, lokalu, pomieszczenia albo ogrodzonej przestrzeni, związanej z ich użytkowaniem lub stanowiącej miejsce pobytu, bądź do cudzego środka komunikacji, podlega karze pozbawienia wolności do lat 2 lub grzywny.

¹⁵ Kto wbrew żądaniu osoby uprawnionej, nie opuszcza miejsca określonego w § 1, podlega karze pozbawienia wolności do roku lub grzywny.

¹⁶ Krytycznie do koncepcji uczynienia z nieopuszczenia miejsca typu uprzywilejowanego (art. 261 § 4) odniosła się K. Daszkiewicz-Paluszyńska w: *Uwagi o przestępstwach przeciwko wolności i godności człowieka w projekcie k.k.*, „Nowe Prawo” 1963/6, s. 669.

¹⁷ Rozdział ten zawierał następujące przestępstwa: pozbawienie wolności (art. 171), groźba (art. 172), zmuszenie (art. 173), zgwałcenie (art. 174), obcowanie płciowe z osobą niepoczytalną (art. 175), nadużycie stosunku zależności (art. 176), naruszenie miru domowego (art. 177), naruszenie tajemnicy korespondencji. Zrezygnowano z umieszczenia w części szczególnej przepisu o oddaniu człowieka we władztwo innego państwa (art. 248 § 2 k.k. z 1932 r.) oraz o oddaniu w stan niewolnictwa i handlu niewolnikami (art. 249 k.k. z 1932 r.), czyli tzw. przestępstw konwencyjnych, które zostały umieszczone w przepisach wprowadzających Kodeks karny. W zasadzie wszystkie powyższe rozwiązania zostały przeniesione do k.k. z 1969 r., przy czym została zmieniona numeracja; rozdział XXII „Przestępstwa przeciwko wolności” zawierał art. 165–172.

¹⁸ Bardzo istotne zmiany nastąpiły zaś w konstrukcji (i intytucji) rozdziału; zamiast „Przestępstw przeciwko wolności i godności” (projekt z 1966 r.) pojawiły się „Przestępstwa przeciwko wolności” (projekt z 1968 r.), co było rozwiązaniem zdecydowanie lepszym (choć zakres przestępstw umieszczonych tym rozdziale budził wątpliwości).

¹⁹ W rozdziale tym zawarte zostały takie same typy przestępstw jak w rozdziale XXIII projektu z 1968 r. Zmieniona została jedynie numeracja.

²⁰ Ostatecznie brzmienie tego przepisu było następujące: „§ 1. Kto wdzierają się do cudzego domu, mieszkania, lokalu, pomieszczenia albo ogrodzonej działki gruntu związanej z ich użytkowaniem lub służącej za miejsce pobytu albo wbrew żądaniu osoby uprawnionej miejsca takiego nie opuszcza, podlega karze pozbawienia wolności do lat 2, ograniczenia wolności albo grzywny. § 2. Ściganie odbywa się z oskarżenia prywatnego.”.

Projekt zmian przepisów Kodeksu karnego opracowany przez Komisję do opracowania zmian prawa karnego z sierpnia 1981 r. przewidywał dodanie na końcu art. 171 § 2 sformułowania: „a gdy czyn dotyczy lokalu instytucji państwowej lub społecznej – z urzędu”²¹. Ta koncepcja wskazuje jednoznacznie, że – zdaniem Komisji – nie budziło wątpliwości, iż naruszenia miru domowego nie można zawężyć jedynie do lokali prywatnych. Natomiast tzw. projekt społeczny przewidywał jedynie zmianę w sankcji przepisu art. 171 § 1 k.k. z 1969 r. (a miała to być jedynie kara ograniczenia wolności albo grzywna)²².

Według projektu Kodeksu karnego przygotowanego przez Komisję do spraw reformy prawa karnego (w redakcji z 5.03.1990 r.)²³ brzmienie przepisu art. 180 § 1 (umieszczonego w rozdziale XXIII „Przestępstwa przeciwko wolności”²⁴) było następujące: „Kto wdziera się do cudzego domu, mieszkania, lokalu, pomieszczenia albo ogrodzonego terenu albo wbrew żądaniu osoby uprawnionej miejsca takiego nie opuszcza, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku”. Usiłowanie tego przestępstwa było karalne (art. 180 § 2), zaś ściganie odbywało się z oskarżenia prywatnego, a jeżeli czyn dotyczył lokalu urzędu lub instytucji, ściganie następowało na wniosek pokrzywdzonego (art. 180 § 3).

Identyczne brzmienie (jak w art. 180 § 1 projektu z 5.03.1990 r.) ma art. 193 aktualnie obowiązującego Kodeksu karnego z 1997 r. W doktrynie podkreśla się, że tryb publicznoskargowy w przypadku przestępstwa naruszenia miru domowego jest nieuzasadniony. Można sądzić, że to zmiana trybu ścigania spowodowała wzrost liczby przestępstw z art. 193 k.k. (np. w roku 1995 – a zatem jeszcze na gruncie k.k. z 1969 r. – odnotowano 184 przestępstwa naruszenia miru domowego, zaś w roku 1999 – 2004, a w 2016 r. – 2431). W czasach, gdy trzeba było wykazać się aktywnością (sporządzić prywatny akt oskarżenia i uiścić ryczałt), wola uruchamiania aparatu wymiaru sprawiedliwości zdecydowanie słabła. Teraz, gdy wystarczy złożyć zawiadomienie o przestępstwie, chętnych do tego rodzaju działań jest zdecydowanie więcej.

Typem przestępstwa, który zostanie poddany analizie wyłącznie z uwagi na oryginalne rozwiązanie zaproponowane w jednym z projektów Kodeksu karnego jest groźba karalna. W Kodeksie karnym z 1932 r. groźba karalna była ścigana z urzędu (art. 250). Podobne rozwiązanie przyjął ustawodawca w drugim polskim Kodeksie karnym z 1969 r. (art. 166). Krytycznie odnosiła się do tego rozwiązania Krystyna Daszkiewicz, która z aprobatą przyjęła koncepcję zaproponowaną w projekcie Kodeksu karnego z 1963 r. dotyczącą trybu ścigania tegoż przestępstwa²⁵. Otóż w art. 259 § 4 tego projektu wskazano że: „jeśli przestępstwo którego popełnieniem sprawca groził, ścigane jest na wniosek pokrzywdzonego lub z oskarżenia prywatnego, ściganie przestępstwa określonego w § 1 lub 2 następuje w tym trybie”. Stosownie do założeń

²¹ *Projekt zmian przepisów kodeksu karnego*, Warszawa, sierpień 1981, s. 22.

²² Wstępny społeczny projekt nowelizacji ustawy z 19.04.1969 r. – Kodeks karny. Opracowanie Komisji Kodyfikacyjnej powołanej przez I Ogólnopolskie Forum Pracowników Wymiaru Sprawiedliwości NSZZ „Solidarność”, Kraków, styczeń–maj 1981 r.; *Obywatelskie inicjatywy ustawodawcze Solidarności 1980–1990*, Warszawa 2001, s. 197.

²³ Komisja do spraw reformy prawa karnego, Zespół prawa karnego materialnego i wojskowego, *Projekt kodeksu karnego (przeznaczony do dyskusji środowiskowej)*, redakcja z 5.03.1990 r., Warszawa 1990, s. 60–61.

²⁴ W rozdziale tym zawarto następujące przestępstwa: bezprawne pozbawienie wolności (art. 177), groźba (art. 178), zmuszanie (art. 179), naruszenie miru domowego (art. 180), naruszenie tajemnicy korespondencji i zakładanie podsłucha (art. 181).

²⁵ K. Daszkiewicz, *Groźba w przyszłym polskim kodeksie karnym*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1962/2, s. 66.

projektu groźba miała być zatem ścigana w takim trybie, w jakim ścigane byłoby przestępstwo, którego popełnieniem sprawca grozi. Koncepcja tzw. ruchomego trybu ścigania wydaje się interesująca i oryginalna, choć niewątpliwie mogłaby sprawiać duże problemy w praktyce wymiaru sprawiedliwości. Zgodnie z art. 190 § 2 obecnie obowiązującego Kodeksu karnego z 1997 r. przestępstwo stypizowane w art. 190 § 1 k.k. jest ścigane na wniosek pokrzywdzonego. Ustawodawca dał zatem wybór pokrzywdzonemu, który oceniając stopień naruszenia jego dóbr może podjąć decyzję o zainicjowaniu postępowania karnego²⁶.

Nieco więcej uwagi należy poświęcić zmianie trybu ścigania przestępstwa zgwałcenia, bowiem temat ten budził wiele kontrowersji zarówno wśród teoretyków, jak i praktyków prawa. Do czasu wejścia w życie ustawy z 13.06.2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny i ustawy – Kodeks postępowania karnego²⁷ przestępstwo zgwałcenia było przestępstwem ściganym na wniosek. Na mocy art. 1 tej ustawy uchylono art. 205 k.k., zgodnie z którym: „ściganie przestępstw określonych w art. 197 lub 199 § 1, jak również w art. 198, jeżeli określony w tym przepisie stan ofiary nie jest wynikiem trwałych zaburzeń psychicznych, następuje na wniosek pokrzywdzonego”. Przestępstwo zgwałcenia stało się zatem przestępstwem ściganym bez wniosku, co pozbawiło pokrzywdzonego możliwości wpływu na wszczęcie postępowania karnego. Zdaniem autorów projektu, wnioskowy tryb ścigania przestępstwa zgwałcenia miał negatywny wpływ zarówno na realizację postulatów z zakresu polityki kryminalnej, jak i na kształtowanie w sposób racjonalny społecznego poczucia sprawiedliwości, a także związany z tym poziom ochrony prawnej udzielanej osobie pokrzywdzonej²⁸.

Nowelizacja ta wywołała liczne kontrowersje wśród przedstawicieli doktryny polskiego prawa karnego. Na podstawie opracowania Pauliny Banaszak dokonano przeglądu wybranych głosów w dyskusji nad trybem ścigania przestępstwa zgwałcenia²⁹. Należy podkreślić,

²⁶ Brak jest danych dotyczących liczby przestępstw stwierdzonych groźby na gruncie k.k. z 1969 r. Jednakże, jak podaje A. Spotowski, za przestępstwo to zostało skazanych: w 1970 r. – 810 osób; w 1975 r. – 594, w 1980 r. – 315, w 1984 r. – 388. A. Spotowski, *Groźba karalna* [w:] *System Prawa Karnego. O przestępstwach w szczególności*, t. IV, cz. 2, red. I. Andrejew, L. Kubicki, J. Waszczyński, Wrocław 1989, s. 24. Na gruncie k.k. z 1997 r. liczba skazań jest zdecydowanie większa (np. w roku 1999 – 5061, w 2005 r. – 8522, w 2010 r. – 7058, w 2014 r. – 5267). Por. M. Mozgawa w: *System prawa karnego*, t. 10, *Przestępstwa przeciwko dobrom indywidualnym*, red. J. Warylewski, Warszawa 2016, s. 446–447. Gdy chodzi o liczbę przestępstw stwierdzonych, to jest ona następująca: w 1999 r. – 29 365; 2005 r. – 37 260; 2010 r. – 27 103; 2014 r. – 23 638, 2017 r. – 19 535, <http://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwko-4/63485,Grozba-karalna-art-190.html> (dostęp: 8.02.2020 r.). Trudno jest nie odnieść wrażenia, że w przypadku groźby zmiana trybu ścigania wpłynęła na gwałtowny wzrost liczby tych przestępstw.

²⁷ Dz.U. z 2013 r. poz. 849.

²⁸ Zob. Poselski projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks postępowania karnego (druk sejmowy nr 532, Sejm VII kadencji), <http://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/druk.xsp?nr=532> (dostęp: 8.02.2020 r.). W jego uzasadnieniu wskazano, że: „Celem projektu ustawy zmieniającej przepisy Kodeksu karnego oraz Kodeksu postępowania karnego jest stworzenie efektywnych mechanizmów przeciwdziałania wybranym przestępstwom przeciwko wolności seksualnej oraz obyczajności, a zarazem zapewnienie osobom pokrzywdzonym w zakresie tego rodzaju przestępczości skuteczniejszej niż dotychczas ochrony prawnej. Cel ten może zostać osiągnięty poprzez zmianę trybu ścigania przestępstw.” Projektodawca w dalszej części uzasadnienia wskazuje, że „potrzeba dokonania przedstawionych zmian wynika z faktu, iż funkcjonujące rozwiązania prawne nie uwzględniają zachodzących na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat przemian w zakresie obyczajowości seksualnej i moralności społeczeństwa, a zarazem także w zakresie metodyki i kultury prowadzenia procesu karnego w sprawach o tego typu przestępstwa. To zaś sprawia, iż poziom ochrony prawnej udzielanej obecnie pokrzywdzonemu takim przestępstwem jest niezadowolający, w szczególności gdy weźmie się pod uwagę – z jednej strony – zarówno zaistniałe już, jak i możliwe w praktyce przypadki faktyczne, z drugiej zaś obce rozważania normatywne.”

²⁹ P. Banaszak, *Zmiana trybu ścigania sprawy przestępstwa zgwałcenia – analiza teoretyczna*, „Prawo w Działaniu” 2019/37, s. 52–59.

że niejednokrotnie wskazywano na konieczność wyważenia interesu prywatnego i publicznego³⁰. Elżbieta Bieńkowska stwierdziła, że problem trybu ścigania sprawcy przestępstwa zgwałcenia „polega nie na słuszności czy niesłuszności ścigania przestępstwa zgwałcenia na wniosek, ale na przejawianiu niewłaściwych postaw społecznych wobec ofiary tego przestępstwa, które bardzo często polegają na uznaniu zgwałcenia za akt hańbiący ofiarę, a nie sprawcę³¹. Marek Bielski wskazał natomiast, że wnioskowy tryb ścigania sprawcy przestępstwa zgwałcenia jest przejawem woli jednostki i swobody w zakresie wszelkich aspektów jej życia seksualnego, nawet tych, które są związane z ewentualnym ściganiem czynów zabronionych wymierzonych w wolność seksualną³². Zdaniem Andrzeja Marka wnioskowy tryb ścigania sprawcy przestępstwa zgwałcenia jest wyrazem respektowania woli pokrzywdzonego w zakresie tego, czy chce ścigania sprawcy czynu zabronionego. Wskazuje bowiem, że ze ściganiem wiążą się traumatyzujące przeżycia i groźba zarówno tzw. wtórnej wiktyimizacji rozumianej jako negatywna reakcja środowiska, jak i ujemne następstwa prowadzonego postępowania karnego³³. Podobnie Tadeusz Hanausek, Zdzisław Marek oraz Jan Widacki wskazali, że ściganie przestępstwa zgwałcenia na wniosek jest podyktowane ostrożnością w ingerowaniu w sferę życia osobistego pokrzywdzonej, która może nie życzyć sobie prowadzenia postępowania karnego³⁴. Zdaniem Jarosława Warylewskiego wnioskowy tryb ścigania przestępstw przeciwko wolności seksualnej powinien być podyktowany charakterem intymnym i osobistym naruszonego dobra prawnego³⁵.

Z kolei Jerzy M. Ferenc stanął na stanowisku, że wnioskowy tryb ścigania przestępstwa zgwałcenia powodował, że ściganie sprawcy tego przestępstwa nie następowało wówczas, gdy pokrzywdzony sobie tego nie życzył. Autor ten szczególnie akcentuje podmiotowość pokrzywdzonego, która to wpisuje się w trendy nowoczesnego prawa i procesu karnego³⁶.

Na uwagę zasługuje także pogląd Katarzyny Dudki, która zwróciła uwagę na konieczność wyważenia proporcji między wykonaniem przez państwo ciężącego na nim obowiązku zapewnienia obywatelom ochrony i bezpieczeństwa, realizowanego przez ściganie przestępstw a uwzględnieniem prawnie chronionych interesów pokrzywdzonego. Istotą ścigania na wniosek jest bowiem – jej zdaniem – przyznanie priorytetu interesów osobistych pokrzywdzonego nad racjami społecznymi ścigania przestępstw. Wprowadzenie przez ustawodawcę wnioskowego trybu ścigania sprawcy przestępstwa zgwałcenia ma na celu ochronę prawnych interesów pokrzywdzonego poprzez nieuruchamianie ścigania sprawcy niezgodnie z jego wolą³⁷.

Z kolei argumentem przedstawianym przez zwolenników ścigania przestępstwa zgwałcenia z urzędu jest brak możliwości wpływu otoczenia i najbliższej rodziny

³⁰ J. Widacki, A. Cempura, M. Przybycień, *Przestępstwo zgwałcenia i jego ściganie po ostatniej nowelizacji kodeksu karnego i kodeksu postępowania karnego*, „Palestra” 2014/9, s. 162.

³¹ E. Bieńkowska, *Typizacja przestępstwa zgwałcenia w polskim prawie karnym*, „Państwo i Prawo” 1983/1, s. 98.

³² M. Bielski [w:] *Kodeks karny. Część szczególna*, t. II, *Komentarz do art. 117–277 k.k.*, red. A. Zoll, Warszawa 2008, s. 712.

³³ A. Marek, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 468.

³⁴ T. Hanausek, Z. Marek, J. Widacki, *Zgwałcenia*, Warszawa 1976, s. 161.

³⁵ J. Warylewski, *Inicjowanie procesu karnego w sprawach o przestępstwa seksualne* [w:] *Aktualne problemy prawa i procesu karnego. Księga Ofiarowana Profesorowi Janowi Grajewskiemu*, red. M. Płachta, Gdańsk 2003, s. 254.

³⁶ J.M. Ferenc, *Prawidłowość trybu ścigania przestępstwa zgwałcenia w kontekście gwarancji konstytucyjnych*, „Forum Prawnicze” 2014/5, s. 30–31.

³⁷ K. Dudka, *W sprawie zasadności propozycji zmiany trybu ścigania przestępstwa zgwałcenia* [w:] *Reforma prawa karnego. Propozycje i komentarze. Księga pamiątkowa Profesor Barbary Kunickiej-Michalskiej*, red. J. Jakubowska-Hara, C. Nowak, J. Skupiński, Warszawa 2008, s. 338

na decyzję pokrzywdzonego dotyczącą woli ścigania sprawcy. Gabriela Sidor wskazała, że zmiana trybu ścigania rozwiąże „wiele problemów, z którymi spotykamy się w praktyce, szczególnie będących udziałem organów ścigania, które niekiedy są bezradne z powodu braku chęci do ukarania sprawcy ze strony pokrzywdzonego, przedkładającego własne dobro i spokój ponad dobro społeczne, a także w wyniku wpływu otoczenia, np. rodziny – na podjęcie decyzji o złożeniu wniosku o ściganie.”³⁸. Za ściganiem z urzędu opowiada się również Wojciech Jasiński, uznając, że wnioskowy tryb ścigania przestępstwa zgwałcenia przyczynia się do utrwalania wstydu i winy u ofiary gwałtu, utrudniając tym samym efektywne ściganie sprawców przestępstwa. Wskazuje także na to, że zgwałcenie to typ przestępstwa, którego społeczna szkodliwość czynu jest znaczna³⁹. Podobnie uważa Anna Chodorowska, która uznaje, że zmiana trybu ścigania sprawcy przestępstwa zgwałcenia wynika z konieczności wyeliminowania dyskryminacji ofiar, spowodowanej uzależnieniem inicjowania postępowania karnego od złożenia wniosku o ściganie⁴⁰.

P. Banaszak w raporcie przygotowanym dla IWS dokonała analizy statystyk dotyczących liczby postępowań wszczętych w latach 1999–2017⁴¹. Wynika z nich, że bezpośrednio po wejściu w życie komentowanej nowelizacji nastąpił wzrost liczby postępowań wszczętych w sprawach o przestępstwo zgwałcenia. Rok po wejściu w życie ustawy (2014 r.) wszczęto 2 444 postępowań, a zatem o 559 postępowań więcej niż w roku 2013 (kiedy było to 1885 wszczętych postępowań). Później zaobserwować można pewną stabilizację, jeśli chodzi o liczbę wszczynanych postępowań: w 2015 r. było to 2410 wszczętych postępowań, w 2016 r. – 2426, zaś w 2017 r. – 2486. Zdaniem autorki raportu zmiana trybu ścigania sprawcy przestępstwa zgwałcenia nie wpłynęła na zwiększenie skuteczności ścigania tego przestępstwa. Co więcej, od czasu wejścia w życie tej nowelizacji, tj. od 2014 r. nastąpił nawet spadek liczby przestępstw wykrytych w porównaniu z latami poprzedzającymi wejście w życie ustawy nowelizującej.

Reasumując powyższe uwagi, należy wskazać, że tryb wnioskowy jest ustawowym wyrazem docenienia interesu indywidualnego i ma wpływ na liczbę wszczynanych przestępstw. Wszczęcie postępowania karnego w przypadku wymienianych i analizowanych wyżej przestępstw jest zależne od woli pokrzywdzonego, którą z kolei determinuje rodzaj doznań powstałych w wyniku naruszenia dóbr chronionych prawem. J. Grajewski wskazuje, że: „(...) ściganie na wniosek – jako instytucja prawa karnego uzależniająca wszczęcie lub kontynuowanie postępowania karnego od woli uprawnionego podmiotu – swoje uzasadnienie znajduje w szczególnym, nadrzędnym interesie osoby pokrzywdzonej przestępstwem, dla której ujawnienie przestępstwa lub ustalenie jego sprawcy może niekiedy przynieść w jej odczuciu większą szkodę aniżeli skutki przestępstwa albo skutki te niewspółmiernie spotęgować. Ze względu bowiem na rodzaje dobra chronionego przepisami prawa materialnego niektóre czyny mogą, oprócz bezpośrednich skutków, rodzić także niepożądane przez pokrzywdzonego reperkusje w sferze zawodowej, rodzinnej, w opinii publicznej czy to na skutek okoliczności

³⁸ G. Sidor, *Przestępstwo zgwałcenia – ścigane z urzędu czy na wniosek?*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2013/20, s. 193.

³⁹ W. Jasiński, *Uwagi o trybie ścigania przestępstwa zgwałcenia*, „Prokuratura i Prawo” 2014/1, s. 77, a także A. Podemska, *Rozważania na temat zmiany trybu ścigania przestępstwa zgwałcenia*, „Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ” 2015/2, s. 154.

⁴⁰ A. Chodorowska, *Przestępstwo zgwałcenia. Studium prawnokarne i kryminologiczne*, Olsztyn 2015, s. 392.

⁴¹ P. Banaszak, *Ocena zmiany trybu ścigania sprawcy przestępstwa zgwałcenia Analiza teoretyczno-empiryczna*, <https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2018/11/IWS-Banaszak-P-Ocena-zmiany-trybu-%C5%9Bcigania-sprawcy-przest%C4%99pstwa-zgwa%C5%82cienia.pdf> (dostęp: 8.02.2020 r.).

danego zdarzenia przestępnego, czy też ze względu na osobę sprawcy”. Decydujące znaczenie odgrywa zatem osobisty interes pokrzywdzonego i jego ewentualne powiązanie ze sprawcą przestępstwa, małe znaczenie kryminalne czynu, a ponadto trudności ścigania czynu przez pokrzywdzonego w trybie prywatnoskargowym⁴².

Tryb wnioskowy, podobnie jak tryb prywatnoskargowy, jest odpowiedzią na konieczność rozwiązania kolizji między interesem społecznym a indywidualnym. Zaliczenie jakiegoś typu przestępstwa do tego trybu następuje najczęściej po to, aby uwzględnić interesy osobiste pokrzywdzonego. Według L. Gardockiego istotny element stanowi potrzeba ochrony interesów osoby pokrzywdzonej, która może nie chcieć ścigania sprawcy z uwagi na obawę wtórnej wiktymizacji, niewielką wagę czynu oraz trudności w ściganiu czynów zabronionych w ramach trybu prywatnoskargowego⁴³. Teresa Gardocka dodatkowo wskazuje na potrzebę poszanowania przez prawo więzów rodzinnych, które to mogą w decydujący sposób wpływać na wolę przebaczenia przez pokrzywdzonego sprawcy przestępstwa (będącego dlań jednocześnie osobą najbliższą) ściganego na wniosek⁴⁴. Andrzej Murzynowski zwraca uwagę, że przestępstwa wnioskowe mają związek ze sferą bardzo osobistych i intymnych uczuć osób nimi pokrzywdzonych, co może przekładać się na trudności w ustalaniu faktu popełnienia przestępstwa szczególnie wtedy, gdy pokrzywdzony jest przeciwny jego ściganiu⁴⁵. Podobnie względu natury procesowej przywołuje Andrzej Wąsek, twierdząc, że w przypadku przestępstw popełnionych na szkodę osoby najbliższej, ściganie może się wiązać z trudnościami, w szczególności gdy pokrzywdzony nie chce współdziałać z organami procesowymi. Autor ten wskazuje także na potrzebę uwzględnienia indywidualnych odczuć pokrzywdzonego i to zarówno w chwili popełnienia czynu, jak i utrzymujących lub powstałych po jego dokonaniu, a ponadto uwzględnienie interesu pokrzywdzonego i jego rodziny, dla których prowadzenie postępowania karnego i jego efekt może przynieść więcej szkód niż korzyści wypływających z faktu sprawiedliwego ukarania sprawcy przestępstwa⁴⁶.

Zauważalny jest związek pomiędzy trybem ścigania określonych przestępstw a liczbą przestępstw stwierdzonych. Klasycznym przykładem może być przestępstwo miru domowego (np. w roku 1995 – a zatem jeszcze na gruncie Kodeksu karnego z 1969 r. – odnotowano jedynie 184 takie przestępstwa, zaś w 1999 r. – 2004, a w 2016 r. – 2431).

Natomiast w przypadku zgwałcenia zależność ta nie jest już tak oczywista, co wydaje się mieć związek ze specyfiką przestępstwa zgwałcenia. Przyczyn takiego stanu rzeczy, zdaniem K. Dudki, można upatrywać w tym, że zmiana trybu ścigania sprawcy przestępstwa zgwałcenia nie zmieniła woli i nastawienia pokrzywdzonych, by sprawcy byli ścigani za każdym razem, kiedy czyn taki został popełniony. Nie uległa też zmianie praktyka ścigania tych czynów. Wobec tego, z uwagi na wyjątkowy charakter przestępstwa zgwałcenia, z umiarkowanym entuzjazmem należy podejść do ścigania sprawcy tego przestępstwa z urzędu. Można by się zastanowić nad innym rozwiązaniem, gdzie przestępstwo zgwałcenia – co do zasady – jest ścigane na wniosek, ale (analogicznie do art. 60 k.p.k.) w szczególnych sytuacjach, gdy wymaga tego interes społeczny może być wszczęte z urzędu przez prokuratora.

⁴² J. Grajewski, *Ściganie na wniosek pokrzywdzonego w świetle projektów kodyfikacji prawa karnego*, „Państwo i Prawo” 1992/6, s. 56.

⁴³ L. Gardocki, *Prawo karne*, Warszawa 2000, s. 59.

⁴⁴ T. Gardocka, *Wniosek o ściganie osoby najbliższej*, „Nowe Prawo” 1980/2, s. 74.

⁴⁵ A. Murzynowski, *Istota i zasady procesu karnego*, Warszawa 1976, s. 172.

⁴⁶ A. Wąsek, *Karnomaterialne aspekty...*, s. 449.

Abstract

Marta Mozgawa-Saj, *On the Methods of Prosecuting Offences*

The article discusses prosecution upon motion and the related modifications and suggestions put forward by legal scholars as a consequence of amendments to the Criminal Code and other statutes in recent years. Special attention is devoted to selected types of offences, whose method of prosecution changed. An analysis is conducted of the arguments in favour of changing the method of prosecuting and of the influence the change of such method has on the increase in the number of offences. Using the example of the offence of breach of domestic peace, the author presents a conception whereby the prosecution method depends on whether the act is the basic type of the offence or a less serious form of the offence. The example of the offence of criminal threat is used to indicate an original suggestion of a 'movable' method of prosecuting, which suggestion appeared in the context of the Criminal Code Bill of 1963. The author also identifies problems relating to the methods of prosecuting offences against sexual freedom and decency, which offences are defined in Chapter XXV of the Criminal Code. These remarks concern the offence of rape, whose method of prosecution changed as a result of the amending statute of 13 June 2013 and since then rape is prosecuted ex officio.

Keywords: *method of prosecuting [an offence], motion to prosecute, private prosecution, rape, breach of domestic peace*

Streszczenie

Marta Mozgawa-Saj, *Z problematyki trybów ścigania*

W artykule omówiono wnioskowy tryb ścigania oraz związane z nim modyfikacje i postulaty doktryny, które pojawiły się w wyniku zmian Kodeksu karnego oraz innych ustaw w ciągu ostatnich lat. Szczególna uwaga została poświęcona wybranym typom przestępstw, których tryb ścigania uległ zmianie. Przeanalizowano argumenty przemawiające za zmianą trybu ścigania oraz wpływ zmiany trybu ścigania na wzrost liczby przestępstw. Na przykładzie przestępstwa naruszenia miru domowego przedstawiono koncepcję, która uzależniała tryb ścigania od tego, czy przestępstwo zostało popełnione w typie podstawowym czy też uprzywilejowanym. Na przykładzie zaś przestępstwa groźby karalnej wskazano oryginalną propozycję dotyczącą „ruchomego” trybu ścigania, jaka pojawiła się na gruncie projektu Kodeksu karnego z 1963 r. Wskazano także na problematykę trybów ścigania przestępstw przeciwko wolności seksualnej i obyczajności określonych w rozdziale XXV Kodeksu karnego. Uwagi te dotyczą przestępstwa zgwałcenia, którego tryb ścigania zmienił się w wyniku nowelizacji z 13.06.2013 r., od tego czasu zgwałcenie ścigane jest z urzędu.

Słowa kluczowe: *tryb ścigania, wniosek o ściganie, oskarżenie prywatne, zgwałcenie, naruszenie miru domowego*

Literatura:

1. Banaszak P., *Ocena zmiany trybu ścigania sprawcy przestępstwa zgwałcenia. Analiza teoretyczno-empiryczna*, <https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2018/11/IWS-Banaszak-P.-Ocena-zmiany-trybu-%C5%9Bcigania-sprawcy-przest%C4%99pstwa-zgwa%C5%82cienia.pdf>;
2. Banaszak P., *Zmiana trybu ścigania sprawcy przestępstwa zgwałcenia – analiza teoretyczna*, *Prawo w Działaniu* 2019, nr 37;
3. Bielski M. [w:] *Kodeks karny. Część szczególna*, t. II, *Komentarz do art. 117–277 k.k.*, red. A. Zoll, Warszawa 2008;

4. Bienkowska E., *Typizacja przestępstwa zgwałcenia w polskim prawie karnym*, Państwo i Prawo 1983, nr 1;
5. Chodorowska A., *Przestępstwo zgwałcenia. Studium prawnokarne i kryminologiczne*, Olsztyn 2015;
6. Ćwiąkalski Z., *Komentarz do ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych*, Warszawa 1995;
7. Daszkiewicz K., *Groźba w przyszłym polskim kodeksie karnym*, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny 1962, nr 2;
8. Daszkiewicz W., *Prawo karne procesowe*, Poznań 1996;
9. Daszkiewicz-Paluszyńska K., *Uwagi o przestępstwach przeciwko wolności i godności człowieka w projekcie k.k.*, Nowe Prawo 1963, nr 6;
10. Dudka K., *W sprawie zasadności propozycji zmiany trybu ścigania przestępstwa zgwałcenia* [w:] *Refurma prawa karnego. Propozycje i komentarze. Księga pamiątkowa Profesor Barbary Kunickiej-Michalskiej*, red. J. Jakubowska-Hara, C. Nowak, J. Kupiński, Warszawa 2008;
11. Ferenz J.M., *Prawidłowość trybu ścigania przestępstwa zgwałcenia w kontekście gwarancji konstytucyjnych*, Forum Prawnicze 2014, nr 5;
12. Gardocka T., *Wniosek o ściganie osoby najbliższej*, Nowe Prawo 1980, nr 2;
13. Gardocki L., *Prawo karne*, Warszawa 2000;
14. Grajewski J., *Ściganie na wniosek pokrzywdzonego w świetle projektów kodyfikacji prawa karnego*, Państwo i Prawo 1992, nr 6;
15. Grajewski J., *Zagadnienia procesowe przestępstw ściganych na wniosek*, Problemy Praworządności 1972, nr 8;
16. Hanausek T., Marek Z., Widacki J., *Zgwałcenia*, Warszawa 1976;
17. Jasiński W., *Uwagi o trybie ścigania przestępstwa zgwałcenia*, Prokuratura i Prawo 2014, nr 1;
18. Kmiecik R., Skrętowicz E., *Proces karny. Część ogólna*, Kraków 1999;
19. Makarewicz J., *Kodeks karny z komentarzem*, Lwów 1932;
20. Makarewicz J., *Prawo karne. Wykład porównawczy*, Lwów–Warszawa 1924;
21. Marek A., *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2010;
22. Marszał K., *Proces karny*, Katowice 1998;
23. Mozgawa M. [w:] *System prawa karnego*, t. 10, *Przestępstwa przeciwko dobrom indywidualnym*, red. J. Warylewski, Warszawa 2016;
24. Murzynowski A., *Istota i zasady procesu karnego*, Warszawa 1976;
25. Podemska A., *Rozważania na temat zmiany trybu ścigania przestępstwa zgwałcenia*, Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ 2015, nr 2;
26. Sidor G., *Przestępstwo zgwałcenia – ścigane z urzędu czy na wniosek?*, Studia Iuridica Lublinensia 2013, nr 20;
27. Spotowski A., *Groźba karalna* [w:] *System Prawa Karnego. O przestępstwach w szczególności*, t. IV, cz. 2, red. I. Andrejew, L. Kubicki, J. Waszczyński, Wrocław 1989;
28. Waltoś S., *Naczelne zasady procesu karnego*, Warszawa 1999;
29. Warylewski J., *Inicjowanie procesu karnego w sprawach o przestępstwa seksualne* [w:] *Aktualne problemy prawa i procesu karnego. Księga Ofiarowana Profesorowi Janowi Grajewskiemu*, red. M. Płachta, Gdańsk 2003;
30. Wąsek A., *Karnomaterialne aspekty instytucji przestępstwa ściganego na wniosek*, Studia Prawnicze 1986, nr 3–4;
31. Widacki J., Cempura A., Przybyceń M., *Przestępstwo zgwałcenia i jego ściganie po ostatniej nowelizacji kodeksu karnego i kodeksu postępowania karnego*, Palestra 2014, nr 9.

